

# MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

## Állomány, állományalakítás

**01/149**

LEE, Hur-Li: What is a collection? = J.Am.Soc.Inf.Sci. 51.vol. 2000. 12.no. 1106-1113.p. Bibliogr.

### Mi alkotja a gyűjteményt?

*Állomány; Hozzáférhetőség; Online információkeresés*

Az információtechnológia rohamos fejlődése gyökeresen megváltoztatta az információkeresést, továbbá szükségessé teszi a könyvtári állomány hagyományos fogalmainak felülvizsgálatát. A cikk az állománnyal kapcsolatban négy jellemzőt tárgyal: megfoghatóság, tulajdon, használói közösség, integrált visszakereső mechanizmus. Ezek közül egyesek pusztán az állományról kialakított téves koncepciókat segítették, mások viszont még fontosabbá váltak a jelenlegi információs környezetben. A nem hagyományos hordozók, pl. a világháló megjelenése két sajátos kihívást vet fel: megkérdőjelezi a fizikai állományok létjogosultságát, és az állomány határvonalait. E kérdések kritikai elemzésének eredményeként javaslat született az állomány fogalmának újraértékelésére, amely egyaránt figyelembe veszi a használó és az állományépítő szempontjait, a szigorúan a felhasználók szükségleteinek kielégítésére irányuló kutatást szorgalmazza, és az állományt információkeresési szempontból szemléli.

(Autoref.)

**01/150**

UMLAUF, Konrad: Leitbild und Bestandskalkulation. Von der strikt benutzerorientierten Bestandskalkulation zum profilierten Bestandsaufbau = Buch Bibl. 52.Jg. 2000. 10/11. no. 646-649.p.

Res. angol nyelven

### A használókra orientált állománykalkulációtól a gyűjtőkörnek megfelelő állományalakításig

*Állományelemzés; Állományalakítás; Gyarapítási keret; Költségelemzés; Közművelődési könyvtár*

A közkönyvtári költségvetés elosztását még ma is főleg a használat határozza meg: a gyarapítási keretet a használói igények és a kölcsönzési statisztikák szerint csoportosítják. Mostanáig alig vizsgálták azt a kérdést, hogy bizonyos irányelvek – feltételezve, hogy vannak ilyenek – hogyan befolyásolják a keret elosztását. A 90-es évek óta egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a kölcsönzési statisztikák nem elégséges irányadói az állománygyarapításnak. Ehelyett a könyvtár politikája és céljai azok, amelyek növekvő mértékben befolyásolják a gyarapítást, a prioritást élvező funkcióktól függően. A jelen cikk példákkal szemlélteti ezt az irányzatot, továbbá modelleket mutat be stratégiai irányelvek bevezetésére, megkülönböztetett figyelmet fordítva a gyarapítási keret felosztására.

(Autoref. alapján)

MAJSTROVIČ, T.V.: Problemy formirovaniâ fonda elektronnyh dokumentov = Naučn.Teh.Bibl. 2000. 10.no. 37-42.p. Bibliogr. 5 tétel.

### A elektronikus dokumentumállomány kialakításának problémái

*Állomány; Elektronikus dokumentum; Munkafolyamat*

A szerző terminológiai fejtegetések után az optikai lemezt elektronikus kiadványnak tekinti, az elektronikus dokumentumok sorába pedig azokat a dokumentumokat sorolja, amelyek csak a számítógépek merevlemezén, illetve a szervereken vannak, azaz nincsen önálló anyagi hordozójuk.

Az elektronikus dokumentumok gyarapításával kapcsolatban a következőkre kell figyelemmel lenni:

- nagy mennyiségű elektronikus dokumentum léte az interneten, amelyek lehetnek eredetiek (csak ebben a formában létezők), illetve nyomtatott dokumentumok elektronikus másolatai;
- lehetőség az állomány fehér feltjainak eltüntetésére nyomtatott dokumentumok elektronikus másolataival;
- az elektronikus dokumentumszolgáltatás fejlődése, aminek eredményeként nyomtatott dokumentumok részleteinek elektronikus másolatai kerülnek a könyvtár állományába;
- a könyvtárak törekvése az állomány minél szélesebb hozzáférhetőségének biztosítására a dokumentumok fizikai állagának romlása nélkül (különösen a régi és értékes kiadványoknál);
- törekvés az olvasók maximális kiszolgálására a világ információforrásainak hozzáférhetővé tételével.

Az elektronikus dokumentumok gyarapítása két irányban történhet:

1. A csak elektronikus formában létező dokumentumok állományának kiépítése és szolgáltatása;
2. Nyomtatott dokumentumok elektronikusmáskolat-gyűjteményének létrehozása.

Az elektronikus dokumentumokból a mikroformátumok vagy az AV-dokumentumok analógiájára költséggyűjtemény képezhető.

Az elektronikus dokumentumok kiválogatása nemcsak azt jelenti, hogy az feleljen meg a könyvtár gyűjtőkörének, hanem sokszor választást is a nyomtatott vagy az elektronikus változat beszerzése között. Gondosan kell eljárni a más könyvtártól kapott elektronikus másolatokkal. Kicsi az esélye annak, hogy ugyanarra a cikke ismételt kérés érkezzon, ezért meg kell gondolni állományba vételüket, hogy ne képezzenek nem használt állományrészt.

A megőrzés is új minőséget nyer: a fizikai megőrzés helyére a megfelelő hardver- és szoftvereszközök biztosítása lép. A legnagyobb változást az állomány használatának módja jelenti, a könyvtárosnak nemcsak a dokumentumot kell szolgáltatnia, hanem adott esetben a használót meg kell tanítania annak használatára is. A nemzeti könyvtárak számára napjaink aktuális problémája az elektronikus dokumentumok kötelepéldány-szolgáltatása. Ezt országoként különbözőképpen oldják meg. Finnországban pl. csak azokból az elektronikus dokumentumokból kell kötelepéldányt szolgáltatni, amelyeket az interneten nem lehet díjtalanul használni. A többi speciális keresőrobot válogatja össze a hálózatról a nemzeti könyvtár számára.

Az elektronikus dokumentumokkal kapcsolatban jogi kérdések is felmerülnek: meg kell találni az utat a jobb licenszszerződések felé. Külföldön a kiadók és a könyvtárak konzorciumai jönnek létre, amelyek megteremtik az elektronikus dokumentumok szabad használatának lehetőségét a könyvtárlátogatók számára. Folyik a szerzői jogok tulajdonosainak járó jogdíj fizetési mechanizmusának kidolgozása is.

Az elektronikusdokumentum-állomány kialakításánál a könyvtáros a következő problémákkal találkozik:

- szabványos és egyszerű interfész biztosítása;

- a használók segítésének kidolgozása távoli elérés esetén;
- megfelelés az „Oroszország elektronikus könyvtárai” elnevezésű programnak;
- a dokumentumok válogatási elveinek kidolgozása;
- a szerzői jogok tulajdonosaival kapcsolatos jogi kérdések;
- a megfelelő használói kör meghatározása, amelytől az elektronikusdokumentum-állomány tartalma függ;
- az elektronikus dokumentumok azonosító számainak bevezetése (ISBN, URN), az eredeti nyomtatott dokumentuméval való megfeleltetés;
- az elektronikus dokumentumok katalogizálása, a leírás megfeleltetése a nyomtatott eredeti leírásával;
- az információ megőrzése, gondoskodás a használatra bocsátásról;
- a kérések monitoringja;
- a távoli eléréshez szükséges szabványos szoftverek és eszközök biztosítása,
- az elektronikus dokumentumok számbavétele;
- megfelelő számú számítógépes olvasói hely kialakítása.

(Rácz Ágnes)

### 01/152

STEWART, Lou Ann: Choosing between print and electronic resources: the selection dilemma = Ref. Libr. 2000. 71.no. 79-97.p. Bibliogr.

### Nyomtatott vagy elektronikus dokumentumot vegyünk? A kiválasztás dilemmái

*Dokumentum; Elektronikus dokumentum; Előszerményezés; Gazdaságosság -könyvtárban*

Az a tény, hogy a dokumentumok nyomtatott és elektronikus formában egyaránt hozzáférhetőek, a választás dilemmája elé állítják a könyvtárost, akinek az emelkedő dokumentumárak és a stagnáló vagy csökkenő gyarapítási keret ellentmondásából is kiutat kell találnia. Kell-e választanunk a formá-

tumok között? Könnyen felismerhetőek a nyomtatott és az elektronikus források közötti különbségek, mindegyiknek vannak erősségeik és gyengéik. A hagyományos kiválasztási kritériumok érvényesek az elektronikus forrásoknál is, de olyan kérdéseket, mint a technológia, az elérési mód, az indexelő szolgáltatás és a könyvtár állománya közötti átfedés, szolgáltatási következmények, archivális szempontok és az új termékinformáció hozzáférhetősége, szintén figyelembe kell venni. Az elektronikus forrásokra is kiterjedő állományalakítási politikára van szükség, amely egyrészt igazolja a meghozott döntéseket, és biztosítja, hogy a gyűjtemény összhangban álljon a könyvtár célkitűzéseivel. A könyvtárosok – különböző felmérések alapján összesített – tapasztalatai illusztrálják a kiválasztás dilemmájának sokrétűségét, és hangsúlyozzák, hogy a válasz korántsem egyszerű.

(Autoref.)

### 01/153

NIXON, Judith M.: Using a database management program as a decision support system for the cancellation of business periodicals and serials = J.Bus.Fin. Librariansh. 5.vol. 2000. 4.no. 3-21.p. Bibliogr.

### Adatbázis-kezelő program használata üzleti témájú időszak kiadványok előfizetésének törlésével kapcsolatos döntéselőkészítésre

*Folyóiratárak; Folyóirat-előfizetés; Szoftver; Vezetés*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Évek óta minden áremelkedési mutatót jóval felülmúlva növekszik a folyóiratok előfizetési díja. Ez a tény a folyóirat-előfizetések csökkentéséhez vezet a könyvtárakat, s a szakirodalomban számos cikk foglalkozik a lemondási döntések, illetve a döntéselőkészítés hogyanjával, mikéntjével.

A Purdue Egyetem (West Lafayette, Indiana) könyvtárai összesen 20 600 időszaki kiadványra fizetnek elő, ám nemrég öt éven belül kétszer (1992/93 és 1996/97) kellett – a második esetben 600 ezer dolláros – lemondási akciót végrehajtaniuk, ami objektív szelektálási módszer igényét vetette fel. Az egyetem ad hoc bizottsága elsősorban a duplumok és az inflációs ráta, valamint – nagy hangsúllyal – a használat figyelembevételét javasolta. A döntések előkészítésére Microsoft Access adatbázisba vitték a folyóiratok címeit, a kiadói adatokat, az előfizetési díjakat az utóbbi három évben, valamint az ISI-től beszerzett, az egyetemi szerzők publikálási illetve idézettségi gyakoriságára vonatkozó adatokat, és jelölték a párhuzamos előfizetéseket is. A vezetés- és gazdaságtudományi könyvtár első lépésben potenciálisan lemondandónak ítélte az összes duplumot, ha nem kimondottan üzleti-gazdasági-vezetési témájú, a szignifikánsan dráguló és az alacsony használatot mutató folyóiratokat, de megtartandónak ítélték a *Wilson's Business Periodicals* és *Social Sciences Indexek*ben feldolgozott lapokat.

A használatra vonatkozóan nem álltak rendelkezésre adatok, így a friss folyóiratszámok használatát – idő és energia hiányában – nem is tudták mérni, de a rendelkezésre álló egy szemeszternyi idő alatt felmérték a bekötött folyóirat-évfolyamok használatát (a kötetek vonalkóddal lévén ellátva, minden használat – olvasóterem, másolatkészítés stb. – alkalmával, a visszaosztást megelőzően leolvasták a vonalkódokat és így összesíthették a használat adatait). Az évente 4%-nál többel dráguló, és tíznél kevesebbszer használt 66 folyóirat ugyancsak a potenciálisan lemondandók listájára került.

A lemondásra javasolt lapok listáját a kar, majd (a fontos interdiszciplináris lapok lemondásának elkerülése érdekében) az egyetemi összesített listát a teljes oktatói-kutatói gárda véleményezte, s bármely könyvtár bármely lapjára tehetett megtartó javaslatot. A gazdasági könyvtár 33 ezer dolláros elő-

zetes listájából a tanári javaslatok kb. tízezer dollárnyi folyóiratot mentettek meg a lemondástól (közük nem nagy használatot mutató, de egy szűkebb szakterület, illetve projekt számára kiemelkedő fontosságúakat).

(Mohor Jenő)

## 01/154

NUOVO, Angela: Deontologia, acquisizioni e politica dell'accesso nella Rare book librarianship = Boll.AIB. 40.vol. 2000. 2.no. 207-231.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

### **Szakmai etika, szerzeményezés, hozzáférési politika a régi és ritka könyvek terén az Egyesült Államokban**

*Állománygyarapítás; Könyvtáresetika; Régi és ritka könyvek gyűjteménye*

A régi és ritka könyvek szakterületén az USA-ban már 1982-ben megfogalmazódott egy etikai kódex meghatározásának igénye a számos nyitott kérdés rendezése érdekében, azonban erre csak tíz év múlva került sor. Az 1992-ben kiadott *ACRL Standards for ethical conduct for rare book, manuscript and special collection librarians* szabályozza a könyvtáros és az olvasó viszonyát, garantálja a könyvtáros jogát a kutatáshoz és a közönség hozzáférését az anyagokhoz, kötelezi az intézményeket az anyagok fizikai megőrzése érdekében minden óvintézkedés megtételére.

A szerzeményezési politika állandó téma, ugyanakkor az állományépítési módszerek és kritériumok meghatározására tett erőfeszítések kevés eredménnyel járnak. Ennek fő oka a jellegzetes amerikai körülményekben található: a régi és ritka könyvek, kéziratok, valamint a műtárgyak vásárlása legtöbbször alapítványok által történik, sőt (anyagi, adózási okokból) magánemberek adományai által

gyarapodnak a gyűjtemények, s mindezek a vásárlások esetlegesek.

A legnagyobb ilyen gyűjtemények az egyetemek könyvtáraiban jöttek létre. A '80-as, '90-es évek azonban az egyetemi hallgatók mennyiségi növekedését, és számos új diszciplína megjelenését (pl. *women's studies*, *Afro-American studies* stb.) hozták, amelyek igényeinek a hagyományos, a „nyugati kultúrát” hordozó régi könyv- és kéziratgyűjtemények nem tudnak megfelelni.

A gyűjtemény-alakítás másik vitatott kérdése a duplumok sorsa, az eladás. Ennek oka persze nem az árbevétel, sokkal inkább a helyhiány, továbbá a tárolás, biztonság, megőrzés (állományvédelem) és a munkaerő költségeinek megtakarítása. Ugyanakkor a kézisajtó korából voltaképpen nem lehetnek duplumok, hiszen minden darab egyedi jegyeket hordoz, másrészt pedig az eladott példányok magángyűjtő kezébe jutva igen hosszú időre „elvesznek” a tudományos közösség számára.

Végül állandó problémát (és a szakirodalomban folyamatosan jelen lévő témát) jelent az egyensúly megteremtése az értékes anyag védelme, megőrzése és a minél teljesebb hozzáférés biztosítása között.

(Mohor Jenő)

## Állományvédelem

01/155

VRBENSKÁ, Františka: Reakce na živelnú pohromu nebo haváří způsobenou ohnem či vodou = Čtenář. 52.roč. 2000. 11.no. 327-329.p.

**Mit kell tenni természeti csapás, tűz illetve víz okozta szerencsétlenség esetén?**

*Állományvédelem; Elemi károk; Tűzeset*

A szinte vezényszavas tömörséggel megírt közlemény a címben jelzett csapások és katasztrófák utá-

ni tennivalókat sorolja fel, illetve csoportosítja hat pontba szedve. E pontok a következők:

1. Az előzetes kárbecslés és a konkrét kárfelszámolási terv tennivalói (a kár fokának és terjedelmének szemrevételezéssel való felbecsülése, a szükségessé váló költöztetések előkészítése, illetve a kárenyhítésre szolgáló anyagok előteremtése, a kialakult helyzet fényképes-videós-írásos dokumentálása, a meg nem sérült állományrészek elkülönítése, a lopások elleni védelem megszervezése). A kárt szenvedett terek biztosítása, ami annyit tesz, hogy a hőmérsékletet 16-18 C°-on, a relatív nedvességet pedig 65% alatt kell stabilizálni, a lehető legintenzívebb szellőztetést megvalósítani, a szükségtelen bútorokat-berendezéseket elszállítani, a falakat, az épen maradt polcokat stb. fertőtleníteni.
2. A kárenyhítés munkálatai több munkacsoportra elosztva a károsodás mértéke szerinti anyagcsoportosítás érdekében és a szárításra való előkészítés végett.
3. Az elszállítás sorrendisége, melyet az elázás mértéke határoz meg. A kiszáritás kérdésében ugyancsak az elázás mértéke dönt. A számításba jövő módok: szárítgatás természetes úton-módon (száraz lapok közbehelyezésével), vákuumos kiszáritás, kifagyasztás (ez utóbbi a legcél szerűbb). A természetes szárításnál kerülni kell a túlzó hőmérsékleteket, mivel a hirtelenség további károkat okoz.
4. A könyvtári állomány funkcionálásra alkalmas megújítása, amely ugyancsak több részes feladat, úm. a közönség tájékoztatása, a megfelelő nagyságrendű pénzeszközök előteremtése, az állomány újjászervezése.

A szerző elmondja még, hogy a tűz kártevésai mindig maguk után vonják a víz kártevéseit, miközben a tűz által nem érintett, „szomszédos” állományok is károsodhatnak: a papír törékennyé válik, a bőr és a pergamen összezsugorodik, a mikrofilm és az audiovizuális anyag megsemmisül. A vízkár követ-

keztében a papír megdagad, a kötéstáblák rengeteg vizet vesznek fel, a bőr és a pergamen összetekeredik, meggyűrődik, zsugorodásnak indul. A fényképek, audiovizuális dokumentumok, mágneses hordozók és mikrofilmek a „fürdési” időtől függően kisebb-nagyobb mértékben ugyancsak károsodásnak vannak kitéve.

Árvíz kár esetén a sarat tiszta vízzel lehet lemosni a könyvekről, amennyiben az egyes kötetek nincsenek kinyitva.

(Futala Tibor)

## Feldolgozó munka

### 01/156

KOH, Gertrude S.: Knowledge access management: the redefinition and renaming of technical services = Libri. 50.vol. 2000. 3.no. 163-173.p. Bibliogr.

**Új meghatározás és új elnevezés a feldolgozó munkára: knowledge access management, azaz a tudás elérésének menedzselése**

*Feldolgozó munka; Gépi feldolgozás könyvtárban -általában; Munkakör; Terminológia*

A könyvtári feldolgozó munka környezetét és kontextusát legjobban úgy lehet leírni, ha megvizsgáljuk azokat a tényezőket, amelyek e munkaterületet alakítják és irányítják. Ezek közül jelenleg a legjelentősebbek – a gazdasági nyomás (pl. a költségvetési korlátok), a használói elvárások és a technológia – befolyásolják a feldolgozó munka változását és konvergálását, s így új meghatározást és elnevezést tesznek szükségessé. A szerző a knowledge access management, azaz a tudás elérésének menedzselése kifejezést mutatja be és tartja megfontolásra méltónak.

(Autoref.)

### 01/157

ODER, Norman: Cataloging the Net: two years later = Libr.J. 125.vol. 2000. 16.no. 50-51.p.

**Az internet katalogizálása – két évvel később**

Előzményének ismertetését lásd a 99/153. tételszámon

*Fejlesztési terv; Gépi dokumentumleírás; Gépi indexelés; Számítógép-hálózat*

A Library Journal munkatársai 1998-ben feltették a kérdést, hogy nem késtek-e el e könyvtárosok az internet katalogizálásával. Ebben a cikkben a 2000. évi helyzetet tekintik át.

A vizsgált két évben, amely az internet esetében generációnyi, számos kereskedelmi vállalkozás jelent meg, amely az internet (széles értelemben vett) katalogizálásához kapcsolódik. Ilyen például az időközben a Netscape által felvásárolt Open Directory Project. Vannak hibái, talán több is, mint a szintén népszerű Yahoo!-nak, de ez nem zavarja a felhasználókat, ahogy a durvább keresést nyújtó keresőszolgáltatásokat is széles körben használják. Ezek egy része is fejlődött és közülük a Google nagy népszerűsége tett szert.

Van igény a minőségi információt nyújtó szolgáltatásokra is. Ilyen például az Infomine, amely mintegy 20 ezer kapcsolatot nyújt az akadémiai szférában hasznosítható forrásokhoz.

Közben jelentősen megnőtt az OCLC CORC (Cooperative Online Resource Catalog) katalógus állománya is. Továbbra is kérdés marad, hogy tematikus listák segítségével tárjuk-e fel az interneten található információforrásokat, vagy egyetlen nagy gyűjteményben. Hogyan kapcsolhatók össze a különböző gyűjtemények? Integráljuk-e a katalógusokba a rekordokat? Milyen szintűek legyenek a leírások? Sokan úgy ítélik meg, hogy azok a válaszok, amelyeket a könyvtárak eddig ezekre a kérdésekre adtak, megfelelőek, mások szerint vi-

szont a könyvtárak és a könyvtárosok marginalizálják magukat.

A CORC mintegy egyéves, 492 könyvtár részvételével lezajlott tesztperiódus után 2000 júliusától térítéses szolgáltatás, amely 350 ezer rekordot tartalmaz, és a havi növekedés mintegy 5000 rekord. A CORC általános célú webkatalógussá nőheti ki magát, amelyben azonban nem kíván részt venni az OCLC minden tagkönyvtára. Nincsenek meg egyelőre a válogatás szempontjai és egyelőre nem elég nagy a rekordok száma. Várhatóan ki kell zárni köréből a nem hálózati és a licencek alapján elérhető anyagokat. Kérdés, hogy a közös katalogizálásnak az OCLC keretei között működő hagyományos modelljét át lehet-e vinni a webre is.

Van, aki szerint a témaspecifikus megközelítések jobban megfelelnek, mint a CORC képviselte általános katalogizálás. A hasonló nagyszabású projektekkel emellett szembeállíthatók az „alulról jövő” kezdeményezések, amelyekben könyvtárosok, könyvtárak, vagy azok csoportjai választják ki az értékesnek tekintett forrásokat.

A fontosabb projekteket a felsőoktatási könyvtárak kezdeményezik, a CORC résztvevői között is alacsony a közkönyvtárak aránya. Jelentős közkönyvtári projekt a Librarians Index to the Internet (LII, <http://lii.org>), amelyet havonta 1 millióan keresnek meg, ami két év alatt tízszeres forgalomműködést jelent. A Kaliforniai Állami Könyvtár (California State Library) részeként mintegy 6600 forrásra mutat.

Számos projekt van folyamatban, amelyek arra irányulnak, hogy az Infomine-hoz hasonló projektekhez egyetlen felületen, átmenet nélküli hozzáférést biztosítsanak.

Kérdés, hogy kell-e katalogizálni az internetet. Van, aki úgy véli, a katalógusoknak egy-egy könyvtár állományát kell feltárniuk, és a más információforrásokhoz kapuszolgálatokat kell kiépítenünk. Kérdés az is, hogy mennyi időt szánjunk a katalogizálásra és mennyi időt szánhatunk rá. Az Infomine

a hagyományos katalogizálás és a – Yahoo! által is követett – minimális indexelés közötti közeputat követi. Az Infomine-ban fél óra alatt hoznak létre egy rekordot, ami egy MARC-rekord létrehozásának a fele. A metaadat-formátumok közül a Dublin Core sokak szerint nagy potenciált rejt magában, de akadnak kritikusai is.

Elképzelhető, hogy a kereskedelmi keresőszolgálatok a jövőben nem lesznek ingyenesek. Nem csak verseny várható közöttük, hanem együttműködés is. A könyvtáraknak egyszerűbb, könnyebb keresést kell kínálniuk, mert az internethez szokott felhasználók ezt várják el. Meg kell tartaniuk viszont a minőségi szemléletet és a szelektivitást.

(Koltay Tibor)

## 01/158

CIROCCHI, Gloria – GATTA, Simona [et al.]: *Metadati, informazione di qualità e conservazione delle risorse digitali* = *Boll.AIB. 40.vol. 2000. 3.no. 309-329.p.* Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

## Metaadatok, minőségi információ és a digitális források megőrzése

*Elektronikus dokumentum; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Megőrzés*

A metaadatok iránti fokozott érdeklődés egyenes következménye annak az irányzatnak, ami a webtől a tudományos közösség számára elfogadható formátumokat igényel. Olyan „minőségi információt”, amelyet négy követelmény jellemez: legyen strukturált, metaadatokkal gazdagított, naprakész és „tanúsított” (autentikusság és biztonság tekintetében). A metaadatok teszik lehetővé az információs rendszerektől elvárt három alaptevékenység, az elektronikus források azonosítása, használata és megőrzése könnyebb és pontosabb véghezvitelét. Ugyanakkor, ámbár szinte minden, ami a weben található, valamilyen mértékben el van látva

metaadatokkal, hiányzik az a homogenitás és konzisztencia, amit a nem digitális (analóg, hagyományos) információnál megszoktunk. A digitális információforrások viszont sokkal gazdagabb komplexitást és változatosságot kínálnak, ami a szabványosítás alapvető problémáját teljesen új módon veti fel.

A kutatások két elv alapján folynak: egyrészt a homogén struktúrájú, de egyes alkalmazásokra, a digitális forrásoknak csak egy-egy meghatározott körére kidolgozott metaadat-készletek tervezését, másrészt egy egyetemes, univerzálisan elterjeszthető szabvány kidolgozását célozzák. Az elektronikus források megőrzése növekvő problémájának megoldására irányuló stratégiákban, akár a migrációt, akár az emulációt tekintjük, szintén fontos szerep hárul a metaadatokra.

(Mohor Jenő)

## 01/159

GRANATA, Giovanna: XML e formati bibliografici = Boll. AIB. 40.vol. 2000. 2.no. 181-193.p. Bibliogr. 14 tétel.

Res. angol nyelven

### Az XML és a bibliográfiai formátumok

#### Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás

Az internet még mindig növekvő elterjedése, és a bibliográfiai információk egyre szélesebb körű elérhetősége a hálón napjainkban ismét napirendre tűzi a bibliográfiai adatok cseréjének problémáját. Bár a MARC népszerűsége töretlen, ennek a problémának a megoldására egy korábbi környezetben született, s éppen ezért ma már bizonyos korlátai is látszanak. A MARC formátum fő hátránya az ISO 2709 szabvány szigorúságából fakad, amely először is nehezen megfejthető és manipulálható struktúrájú, továbbá csak kétszintű (mező, almező) logikai kapcsolatot engedélyez, így korlátozza az adatstruktúrák kialakítását. Végző soron ez a tulajdonság befolyásolta a MARC fejlődését

abba az irányba, hogy a különböző nemzeti verziók kialakulásával ma már szinte kaotikus helyzet jött létre az adatcsere területén. A UNIMARC formátum, mely éppen e helyzet megoldására született, kétségtelenül hozzájárult a gondok enyhítéséhez, még ha sok esetben a gyakorlati adatcserére egy-egy nemzeti változatot részesítettek is előnyben.

Az ISO 2709 rugalmatlansága és a speciális karakterek miatti nem tökéletes „láthatósága” a hálón, az új körülményekhez funkcionálisabban igazodó változat igényét vetette fel. Az első ilyen irányú javaslatok az SGML környékén születtek, ám nagy sikert – a szabvány túlzottan általános, s ezért nehezen használható volta miatt – nem arattak.

Az egyszerűbben használható és manapság jobban terjedő XML-lel (*eXtensible Markup Language*) érdemes lenne hasonló próbálkozásokat végezni, anél is inkább, mert a specifikus DTD-k (*Document Type Definition*) létrehozásának lehetőségével az XML lényegesen „kiterjeszthetőbb”. A MARC-rekordok XML-be konvertálása több előnnyel járhat: az adatok jobb kezelhetőségét és olvashatóságát eredményezi, és egyszerűbbé teszi az egyik formátumból a másikba konvertálást is. Ha minden formátumtípushoz kidolgozzák a saját DTD-t, az XSL (*eXtensible Style Language*) hatékony transzformációs eszközként használható egy XML-MARC rekordnak bármilyen ismert struktúrájú formátumba való „újrírására”. Hogy ne kelljen az összes formátum-kombináció „stíluslapját” elkészíteni, az amúgy is ilyen céllal született UNIMARC lehetne a közvetítő struktúra, vagy pedig az IFLA munkacsoportja által nemrég kidolgozott, absztraktabb, és struktúrájával az XML-be jobban integrálható FRBR (*Functional Requirements for Bibliographic Records*) modellt kellene figyelembe venni.

(Mohor Jenő)

**01/160**

MOTTA, Santo – URSINO, Giuseppe: XML su tecnologia MOM: un nuovo approccio per i software delle biblioteche = Boll. AIB. 40.vol. 2000. 2.no. 195-205.p.

Res. angol nyelven

### **XML-alkalmazás a MOM technológián: új megközelítési lehetőség a könyvtári szoftverek számára**

*Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Online katalógus*

A web megjelenése a könyvtári világban egy még mindig végeláthatatlan forradalmat idézett elő. A webOPAC ma már minden integrált könyvtári rendszer természetes funkciója, azonban ezek a bibliográfiai adatokat strukturálatlanul közlik, ugyanis a HTML túl merev ahhoz, hogy a bibliográfiai leírás részleteihez alkalmazkodni tudjon. Vannak viszont olyan metanyelvek, amelyek alkalmasak lehetnek az ilyen részletező dokumentum-strukturálásra. Ilyen – újabb fejlesztésű – nyelv az XML (*eXtensible Markup Language*), amely, megőrizve a '60-as évek végén született SGML képességeit, annál egyszerűbb szintaxissal rendelkezik. Az XML (a számos ilyen jellegű projekt tanúsága szerint) alkalmas arra, hogy akár a MARC formátum mezőinek megfelelő adatstruktúrát rögzítsen, és így az adatcsere platformjaként szolgáljon. (Annak, hogy bár a könyvtári világban a metanyelveket intenzíven tanulmányozzák, az installált könyvtári szoftverekben kevésbé elterjedtek, inkább kereskedelmi, mintsem technikai okai vannak.)

Az XML webes alkalmazásának számos előnye van: hatékonyabb keresési kapacitás, rugalmasabb alkalmazások fejlesztése, helyi adatkezelési lehetőségek, egy adatstruktúra különböző nézeteinek megjeleníthetősége, és – nem utolsósorban – a különböző forrásokból érkező adatok integrációjának lehetősége a MOM (*Message-Oriented Middleware*) technológia révén. Az évek óta használt POP (*Presentation-Oriented Publishing*) alkalmazással szemben az új,

webre tervezett MOM nem a megjelenítés, hanem a további feldolgozás szempontjából kezeli a dokumentumot, jellemzően nem ember-ember, hanem gép-gép (program-program) kapcsolat alapján.

A Cataniai Egyetem könyvtárában két kísérleti XML alkalmazást fejlesztettek. Az egyik USMARC formátumú bibliográfiai rekordokat tartalmaz, ahol a klasszikus OPAC-megjelenés mellett a keresés eredménye olyan XML-fájl, amely a megtalált rekordok MARC-struktúráját is hordozza. A másik a strukturált nyelv szöveges dokumentumokon való alkalmazása: az egyetem disszertációinak XML formátumban való tárolása.

(Mohor Jenő)

**01/161**

BARBERO, Giliola – SMALDONE, Stefania: Il linguaggio SGML/XML e la descrizione di manoscritti = Boll.AIB. 40.vol. 2000. 2.no. 159-179.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

### **Az SGML/XML nyelv és a kéziratok leírása**

*Gépi dokumentumleírás; Kézirat*

Az EU által létrehozott MASTER (*Manuscript Access through Standards for Electronic Records*) projekt a De Monfort Egyetem (Leicester) vezetésével dolgozik, résztvevői a dán királyi és a cseh nemzeti könyvtár, a francia szövegtörténeti kutató központ, az oxfordi egyetem, a koppenhágai Arnamagnaen Institute, a Bildarchiv Foto Marburg és az IBM angol cége. Célja a kéziratok elektronikus leírási szabványainak kidolgozása, és – természetesen – kapcsolatban áll az amerikai eredetű TEI (*Text Encoding Initiative*)-vel is. A MASTER kidolgozta a maga dokumentumtípus definícióját (DTD – *Document Type Definition*), ami adatmezőket és szövegebekezdéseket egyaránt tartalmazhat. A DTD MASTER összevetése néhány újabb olasz kézirat-katalógussal viszonylag jó kompatibilitást mu-

tat, kétségtelen, hogy a katalógusok adatgazdagab-  
bak lehetnek, és több eltérés mutatkozik az adatok  
sorrendjében. A DTD alapján voltaképpen bármi-  
lyen szövegszerkesztővel létrehozható egy kéziratle-  
író SGML/XML fájl, de a MASTER a Note Tab edi-  
tort ajánlja (a leíráshoz még szükséges  
msdescription.clb fájljal együtt rendelkezésre áll a  
Monfort egyetem honlapján: [www.cta.dmu.ac.uk/  
projects/master/notetabhelp.html](http://www.cta.dmu.ac.uk/projects/master/notetabhelp.html).) Mivel Olaszor-  
szágban már kifejlesztettek (és használnak) egy kéz-  
irat-leíró szoftvercsomagot (MANUS néven), a mi-  
lánói egyetemen kísérleti alkalmazás során kidol-  
gozták az SGML/XML fájlokban a MANUS-ba való  
importját, illetve a MANUS leírások exportját  
SGML/XML fájlokba.

(Mohor Jenő)

## 01/162

KASPAROVA, Nataliá Nikolaevna – ŠVARCMAN,  
Mihail Efremovič: Sozdanie bazy metadannyh  
elektronnyh resursov v Rossii : Problemnaâ situaciâ i  
perspektivy razvitiâ = Bibliotekovedenie. 2000. 5.no.  
48-51.p.

### **Az oroszországi elektronikus források metaadatbá- zisének létrehozása: helyzetkép és a fejlődés perspektívái**

*Adatbázis; Elektronikus dokumentum; Gépi doku-  
mentumleírás*

Az orosz könyvtárakban is egyre jobban nő az  
elektronikus dokumentumok száma, de csak kevés  
könyvtárban foglalkoznak katalogizálásukkal. A ka-  
talogizáló könyvtárakban pedig eltérők a formátum-  
ok, szabályok, módszerek (még olyan könyvtár is  
akad, ahol az internetforrásokról cédulakatalógust  
szerkesztenek). Az Orosz Állami Könyvtár (RGB)  
1997-ben módszertani útmutatót adott ki az elekt-  
ronikus dokumentumok katalogizálásról, majd el-  
készítette az ISBD(ER) alapján az orosz szabvány  
tervezetét. A katalogizálási módszerek meglelte  
még nem jelenti azt, hogy a problémák meg van-

nak oldva, főként az azonosításra alkalmas bibliog-  
ráiai adatok megállapíthatósága terén.

Az internetforrások leírásában jó szolgálatot tesz a  
Dublin Core formátum alkalmazása, amelynek se-  
gítségével az elektronikus dokumentumok minimá-  
lis szintű azonosítása megtörténhet, és kialakul az  
interneten az az információs közeg, amelyet a szak-  
irodalomban metaadatnak neveznek.

Az RGB 1998-99-ben kísérletképpen kidolgozta az  
orosz internetforrások metaadatainak rendszerét  
([www.rsl.ru/dc](http://www.rsl.ru/dc)). Az RGB szerverén interaktív űr-  
lap található, amelyen a kívánt internetforrás Dub-  
lin Core szerinti leírása megrendelhető. Az űrlapra  
beírt adatok bekerülnek az adatbázisba, amely je-  
lenleg több mint 2000 hálózati forrás leírását tartal-  
mazza. A Dublin Core Metadata Element Set szerin-  
ti leírást elkészítő DC RSL nevű programot free-  
ware szoftverként terjesztik.

A metaadatok használata Oroszországban még  
csak most kezdődik, különböző formátumokat  
használnak, és nem csak könyvtári állományok fel-  
dolgozására alkalmazzák, az orosz kulturális örök-  
ség hálózatában pl. a múzeumi tárgyak leírására  
fogják használni.

Jelenleg az elektronikus dokumentumok leírásait ál-  
talanban bibliográfusok készítik, de szükségesnek  
látszik bevonni az elektronikus dokumentumok elő-  
állítóit az előzetes katalogizálásba, a CIP program-  
hoz hasonlóan.

Oroszországban az Informregisztr nevű központi  
szervezet feladata az elektronikus dokumentumok  
regisztrálása a szerzői jogok védelme érdekében.  
Ők szintén szembesülnek az elektronikus dokumen-  
tumok leírási problémáival. Az RGB olyan rend-  
szer kidolgozását tervezi, amelyben maguk a szer-  
zők jelentik be elektronikus dokumentumaikat a  
könyvtárnak (interaktív módon), az RGB nyilván-  
tartási számot ad a dokumentumnak, valamint el-  
készíti és a bejelentő rendelkezésére bocsátja a le-  
írását, a szerző pedig kötelezve lesz arra, hogy a ka-  
pott számon regisztráltassa a dokumentumot az In-

formregisztr-ben is. A nyilvántartási szám alapján az Informregisztr átveheti az RGB-től a dokumentum leírását saját adatbázisába. Az előzetes megállapodást már megkötötték. Még sok jogi kérdést is meg kell oldani, pl. azt, hogy az Informregiszter ne csak a CD-ROM-on megjelent dokumentumok szerzőinek jogait védje, hanem tevékenységét terjessze ki az internetforrásokra is.

Az elektronikus dokumentumok metaadatbázisa új elem az elektronikus dokumentumok nyilvántartásában, és nem lehet célja az üzleti haszonszerzés, bár az RGB törekszik kiegészítő források megszerzésére az adatbázis fenntartásához. A metaadatbázis fejlesztésének legfőbb hozadéka az elektronikus dokumentumok bibliográfiai leírásának egységesítése, a katalógizálási ráfordítások csökkentése országos szinten, a nemzetközi szabványoknak megfelelő orosz információs rendszer kialakulása az elektronikus dokumentumokról.

Az internetforrások metaadatbázisnak kialakítása mellett az RGB célul tűzte ki a helyi hozzáférésű elektronikus dokumentumok számbavételét is. Ennek érdekében tervezik a Dublin Core orosz változatának elkészítését, szükségyszerű kiegészítését, alkalmazásához módszertani tanácsadást. Célszerű lenne a készülő authority fájlokat (könyvtári-bibliográfiai osztályozás, tárgyszórendszer, szerzői nevek) is alkalmazni a metaadatbázis kiépítésében, de ezek egyelőre nem érhetőek el az interneten.

A legnehezebb feladata a metaadatbázis státusát biztosító jogi környezet kialakítása az elektronikus dokumentumok állami regisztrálási rendszerében.

(Rácz Ágnes)

## Katalógusok

**01/163**

BABU, B.Ramesh – O'BRIEN, Ann: Web OPAC interfaces: an overview = *Ei.Lib.* 18.vol. 2000. 5.no. 316-327.p. Bibliogr.

## A világhálóra adaptált on-line katalógusok értékelése

*Hatékonyág; Online katalógus; Számítógép-hálózat*

Hat könyvtári rendszer OPAC-jának webfelületét vizsgálták, ezek közül egyedül az ALEPH 500 működik Magyarországon. Az OPAC-ok webfelületeit a komplex jellemzők alapján érdemes vizsgálni.

Általános szempont a bejelentkezés és kijelentkezés opciója, amely azonban egyre nagyobb szerepet kap, mivel az OPAC-ok gyakran más, esetenként térítéses szolgáltatásokkal egy felületen jelennek meg. Szintén opcionális a time-out lehetősége, amely sok távoli felhasználó esetében lehet fontos. Előnyös, ha az OPAC-ban tükrözött gyűjteményről tájékoztatást kap a felhasználó. Célszerű, ha a kijelentkezéshez útmutatást kapunk. A web-OPAC-nak egyaránt kell nyújtania egyszerű, komplex és haladók számára kialakított keresést. A hagyományos szempontok (kulcsszavak, szerző, tárgyszavak, osztályozási jelzetek, ISBN, ISSN stb.) alapján kell tudni keresni benne. Lehetőséget kell nyújtania a böngészésre, a Boole-operátorok használatára, a csonkolásra, a közelségi operátorok alkalmazására és hipertext-linkekkel kell megjelenítenie a teljes bibliográfiai rekordot. Kezelnie kell az egységes besorolási adatokat (szerző és tárgy szempontjából), az utalókat és a lelőhely-adatokat. Meg kell tudnia jeleníteni az alkalmazott keresési stratégiát (stratégiákat), amely(ek)re példát is be kell mutatnia. Lehetőséget kell biztosítania a keresés időbeli, nyelvi, dokumentumtípus, lelőhely stb. szerinti behatárolására. Tudnia kell a találati rekordokat sorba rendezni, és relevancia szerint rangsorolni. Lehetővé kell tennie a rövid és a hosszú megjelenítést, testreszabható megjelenítést kell kínálnia, valamint biztosítania kell a megjelenítendő rekordok számának meghatározását. A bevitel során támogatnia kell a MARC-formátumokat, a könyvtár saját, egyedi beviteli képernyőit. Lehetővé kell tennie a találati rekordok exportját és letöltését, a letöltött rekordok

elküldését e-mailben, valamint a rekordok tárolását. Kapcsolatokat kell nyújtania elektronikus dokumentumokhoz, külső információforrásokhoz. Képesnek kell lennie a Z39.50-es protokoll alkalmazására.

Kapcsolódnia kell a kölcsönzési modulhoz (rendszerhez). Lehetőséget kell nyújtania a könyvtárközi kölcsönzésre, előjegyzésre, e-mail megjegyzések és kívánságok küldésére. Igény esetén többnyelvűnek kell lennie és képesnek a nem latin karakterek kezelésére. Kontextusfüggő help üzeneteket és használati bemutatót kell tartalmaznia. A könyvtár munkatársainak a lehető legkevesebb közbeavatkozását kell, hogy igényelje. Az utasítások egyszerűek, világosak, de barátságosak, szakszargontól és kódoktól mentesek legyenek. Fizikai megvalósítása tartalmazhat kereteket, vagy lehet keret nélküli. Rendelkezésre állhat mindkét opció. Hasonló igaz a képernyő feloldására is.

*(Koltay Tibor)*

## **01/164**

PAPPAS, Evan – HERENDEEN, Ann: Enhancing bibliographic records with tables of contents derived from OCR technologies at the American Museum of Natural History Library = *Cat.Classif.Q.* 29.vol. 2000. 4.no. 61-72.p. Bibliogr.

### **A bibliográfiai rekordok kiegészítése besz kennelt tartalomjegyzékkel az Amerikai Természettudományi Múzeum Könyvtárában**

*Digitalizálás; Gyorstájékoztató; Online katalógus*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A könyvtári katalógusokról egyesek úgy vélekednek, hogy a távoli felhasználónak egyáltalán nem adnak elegendő információt arra nézve, hogy egy-egy dokumentum valóban hasznos lehet-e számá-

ra. Ennek megítéléséhez szüksége lenne még kiegészítő információkra, amelyek a borítón, a fülszövegben, a szövegben, recenziókban, használói észrevételekben, a szerzővel készült interjúkban olvashatók. A 90-es évek elején ezt az igényt a katalógusrekordok tartalmának kibővítésével, például a tartalomjegyzékek csatolásával kísérelték meg megoldani.

Ha a bibliográfiai rekordot kibővítik a tartalomjegyzékkel, a keresési lehetőségek kibővülnek újabb kulcsszavakkal. Ez az ellenőrzött szótáraknál is hatékonyabb megoldás, mert analitikus szintű feltárást tesz lehetővé. A tartalomjegyzékek további előnye, hogy idegen nyelvű kifejezéseket vagy más szakszavakat is tartalmaznak, továbbá, hogy a szokásos három szerzőnél több is kereshetővé válik általuk. A digitalizált tartalomjegyzékek segítségével a gyarapodási jegyzékek is informatívabbak lehetnek. A MARC format for Enhanced Contents alkalmazása esetén a tartalomjegyzék adatait egyenesen a cím- és a szerzőségi közlés mezőjébe kódolják, mégpedig egységesített formában. Ezzel a lehetőséggel még kevesen élnek.

A Kongresszusi Könyvtár is kísérletezett a rekordok bővítésével, de ott a tartalomjegyzékeket HTML-formátumban külön kapcsolták hozzá a rekordokhoz, és feltüntették a HTML meta-hívójeleket is, amelyeket a webes keresőgépek vissza tudnak keresni.

A kérdéssel foglalkozó szakirodalom egyrészt a megoldás előnyeivel, másrészt a tartalomjegyzékek természetének és struktúrájának kutatásával foglalkozik. Többek között kimutatták, hogy a kibővített adattartalom következtében a társadalomtudományok területén kétszeresére, a humán tudományok területén háromszorosára nő a találatok száma. Egy másik vizsgálat megállapította, hogy a tartalomjegyzék hozzáadása rekordonként átlagosan 15,5 tárgyszóval bővíti a keresési lehetőségeket. A Kongresszusi Könyvtár az utóbbi években két projektet szentelt ennek a kérdésnek (Electronic CIP

Experiment, Bibliographic Enhancement Advisory Team). Elektronikus tartalomjegyzékek a forgalmazóktól is beszerezhetők (Blackwell MARC Enhancement Service).

Az American Museum of Natural History (AMNH) könyvtárában szkenneléssel és optikai jelfelismerő szoftverrel digitalizálták monográfiák (először konferencia anyagok, később más dokumentumok, közel négyezer rekord) tartalomjegyzékét és azokat beépítették az on-line katalógus rekordjaiba. A projekt során a tartalomjegyzékekről először másolatot készítettek és azt szkennelték. Az utóbbi öt évben publikált dokumentumok esetében az interneten is keresést végeztek. A kapott fájllal szövegszerkesztővel dolgoztak tovább: ISBD szerinti közponozás, korrigálás, majd a kapott kiegészítő adatokat bemásolták a helyi katalógus bibliográfiai rekordjába, végül a Kongresszusi Könyvtárnak szánt rekordba is.

A munka során az internet használata csalódást okozott, akár központi katalógusokról, akár kiadói webhelyekről volt is szó. Ezért inkább a saját szkennelést látták célszerűnek. A tapasztalatok alapján folytatják a projektet, többek között pl. a filmgyűjteményhez tartozó terjedelmes összefoglalók és az AMNH tudományos közleményei referátumainak szkennelésével.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 168-169, 193

## Információkeresés

### 01/165

BAR-ILAN, Judit: Evaluating the stability of the search tools Hotbot and Snap: a case study = Online Inf.Rev. 24.vol. 2000. 6.no. 439-449.p. Bibliogr.

### A Hotbot és a Snap információkeresési rendszerek megbízhatóságának értékelése

*Információkeresési rendszer értékelése; Számítógép-hálózat*

A cikk egy esettanulmányt ismertet, melynek során véletlenszerűen 20 kérdést tettek fel tíz egymást követő napon keresztül a Hotbot és a Snap információkeresési rendszereknek. E két rendszer valójában csak két használói felület ugyanahhoz az *Inktomi* nevű adatbázishoz. A Hotbot-keresések eredményei jelentős naponkénti eltéréseket mutatnak, viszont erős stabilitás jellemezte a Snap-kereséseket. Ezekkel az eredményekkel a cikk figyelmeztetni szeretné a használókat a Hotbot instabilitására, és azoknak a korábbi tanulmányoknak a megbízhatatlanságára, amelyek a Hotbot méretét a más keresőrendszerekkel való átfedése alapján becsülték meg.

(Autoref.)

### 01/166

SROKA, Marek: Web search engines for Polish information retrieval: questions for search capabilities and retrieval performance = Int.Inf.Lib.Rev. 32.vol. 2000. 2. no. 87-98.p. Bibliogr. lábjegyzetként.

**Webes keresőmotorok a lengyel vonatkozású hálózati információk visszakereséséhez: a keresési kapacitás és teljesítmény kérdései**

*Gépi információkeresés; Hatékonyság; Információkeresési rendszer értékelése*

A cikk angol nyelvű webkeresők lengyel változatainak, illetve saját fejlesztésű lengyel webkeresőknek a hatékonyságát vizsgálja. Az egyes rendszerek keresési lehetőségeit és visszakeresési hatékonyságát hasonlítja össze. A fő hangsúlyt a pontosságra helyezi, amit minden vizsgált rendszer esetében az első tíz találat relevanciája alapján ítél meg. A kikeresett dokumentumok közötti átfedést és a választási időket is figyelembe veszi. A vizsgált öt rend-

szer közül a *Polski Infoseek* és az *Onet.pl* bizonyult a legpontosabbnak, és a *Polski Infoseek* a leggyorsabbnak.

(Autoref.)

### 01/167

LARGE, Andrew – BEHESHTI, Jamshid: The Web as a classroom resource: reactions from the user = J. Am. Soc. Inf. Sci. 51.vol. 2000. 12.no. 1069-1080.p. Bibliogr.

#### A web mint oktatási segédeszköz fogadtatása általános iskolás használók körében

*Általános iskolás; Felmérés; Oktatás -számítógéppel; Online információkeresés; Számítógép-hálózat*

A cikk 6. osztályos általános iskolai tanulókkal készített interjúkat mutat be, amelyekben azt kutatják, hogy a gyerekek hogyan használják a világhálót az iskolai feladataikhoz szükséges információkeresésre. A gyerekek összehasonlítják a weben talált szöveges és képi információk mennyiségét és minőségét a hagyományos nyomtatott forrásokkal, és elmondják, miért tudták csak igen kis mértékben használni a mozgóképeket és a hangdokumentumokat. Arról is beszélnek, hogy hogyan kerestek a weben, és hogy ez mennyiben különbözik a nyomtatott forrásokban való kereséstől. A gyerekek meglepő szakszerűséget mutattak mind a web erősségeinek és gyengéinek megítélésében, mind a keresési stratégiák használatában. A webet és a hagyományos forrásokat összehasonlító nyilatkozataik alapján három csoportba lehetett sorolni őket: technika-rajongók, maradiak és pragmatikusok. A kutatás eredményéből arra lehet következtetni, hogy jelenleg még a weben kívüli elektronikus források (pl. CD-ROM) és a nyomtatott kiadványok is jelentős szerepet játszanak a gyerekek információkeresési gyakorlatában. A web csak akkor fenyegetheti riválisait, ha jobb felületeket nyújt, és több információt szolgáltat kifejezetten a fiatal tanulók számára.

(Autoref.)

### 01/168

WIEN, Charlotte: Sample sizes and composition: their effect on recall and precision in IR experiments with OPACs = Cat.Classif.Q. 29.vol. 2000. 4.no. 73-85.p. Bibliogr.

#### Katalógusrekordok kiválasztása az on-line katalógusokkal végzett információkeresési kísérletekhez és ennek hatása az értékelési szempontokra

*Információkeresési rendszer értékelése; Könyvtartudományi kutatás; Online katalógus*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk arról szól, hogyan lehet az on-line katalógusokban végzendő kísérleti keresésekhez a rekordmintákat úgy összeállítani, hogy a különféle kísérletek eredményei összehasonlíthatók legyenek. A kísérleti keresések szakirodalma szerint a visszakeresés hatékonyságára (a teljességre és pontosságra) hatással van a mintarekordok előállításának módja. Különösen a rekordok száma és szakterületi jellege befolyásolja a visszakeresés hatékonyságát. A cikk ajánlásokat tesz rekordminták összeállítására, és bemutatja, hogy a keresés hatékonyságát hogyan befolyásolja az egyes minták eltérő nagysága és összetétele.

(Autoref.)

### 01/169

BOWMAN, J.H.: The catalog as barrier to retrieval – part 1: Hyphens and ampersands in titles = Cat. Classif. Q. 29.vol. 2000. 4.no. 39-60.p.

#### A katalógus mint a visszakeresés akadálya, 1. rész: kötőjelek és 'és' (&) jelek a címekben

*Felmérés; Gépi információkeresés; Hatékonyság; Online katalógus*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,

Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

80 könyvtár 38 féle OPAC-ját vizsgálták az interneten annak megállapítására, hogy milyen hatást gyakorol a keresésre a kötőjel (-) és az ÉS jel (&) előfordulása a közlemények címében. Cím és kulcsszó szerinti kereséseket végeztek. A cím szerinti keresések esetében 22 rendszer a kötőjelet szóköz-ként kezelte, a kulcsszó szerinti kereséseknél ez a szám 16. A többi rendszer a legkülönbözőbb módokon értelmezi a kötőjelet (még a NEM logikai operátor is előfordul közöttük), ami azt jelenti, hogy a több katalógusban való egyidejű keresés következtelenségeket eredményez. Az „&” jelet a rendszerek vagy figyelmen kívül hagyják, vagy speciális karakternek veszik, vagy „ÉS” operátorként kezelik, ami szintén következtelen eredményeket ad. A cikk ajánlásokat ad arra nézve, hogyan lehetne javítani ezeken a következtelenségeken.

(Autoref.)

Lásd még 149, 211

## **Olvasószolgálat, tájékoztató munka**

**01/170**

MAY, Anne K. – OLESH, Elizabeth – WEINLICH MILTENBERG, Anne [et al.]: A look at reader's advisory services = Libr.J. 125.vol. 2000. 15.no. 40-43.p.

**Hogyan működik az olvasási tanácsadás az amerikai könyvtárakban? Egy felmérés tapasztalatai**

*Felmérés [forma]; Közművelődési könyvtár; Olvasásra nevelés; Referenz*

A közkönyvtárakba legtöbbször ma is azért járnak, hogy szórakozási céllal, hobbyjukhoz és az önműveléshez olvasmányokat keressenek. Az olvasásra nevelés a könyvtárakban kezdetben olvasásirá-

nyítást jelentett. Ma már nem az olvasási ízlés megreformálása a könyvtárosok célja, hanem az, hogy eszközöket biztosítsanak a tájékozódáshoz, népszerűsítsék az olvasók körében az igénybe vehető szolgáltatásokat, továbbá kollégáikkal megismertessék az olvasói ízlés feltérképezéséhez szükséges módszereket. Egy vizsgálat során az USA-beli Nassau megye 54 közkönyvtárában áruház olvasóként megfigyelték a könyvtárosok reakcióit a következő kérdésre: „Tudna segíteni nekem, hogy egy jó könyvet találjak?”. Azt tapasztalták, hogy a könyvtárakban nincs kijelölt munkatárs, aki az olvasók hasonló kérdéseit megválaszolná, és a könyvtárosok legtöbbször zavarba hozta ez a kérdés. Amikor sor került egyáltalán az olvasó részletes kikérdezésére, az olvasó ízlését igyekeztek felmérni: „Milyen jellegű könyveket szokott olvasni?” és hasonló kérdésekkel. Szinte sose kérdeztek rá, hogy vajon a cselekmény, a jellemek, a téma vagy valami más volt választásuk fő motívuma, illetve arra, hogy mit olvastak legutoljára. A könyvtárak egyébként aktívan nem invitálták az olvasókat, hogy kérjenek segítséget a könyvtárostól. Sor került viszont ún. passzív tanácsadásra és eligazításra: a műveket műfajonként, a szépirodalmat különválasztva helyezték el a polcokon, kiemelve az újonnan érkezett könyveket. Bár a tájékoztatáshoz a könyvtárakban nyomtatott és hálózati segédeszközök (könyvismertetések, ajánló bibliográfiák, a legolvasottabb művek jegyzékei, olvasnivalót ajánló webhelyek stb.) rendelkezésre álltak, a könyvtárosok ezeket az eszközöket igen ritkán használták. Személyenként 5-15 percet fordítottak a segítséget kérő olvasókra, és csak az esetek igen kis részében kezdeményezték a visszacsatolást. A Nassau-i könyvtári hálózat a számítógépes hálózaton közös forrásgyűjteményt kínál az olvasóknak nyújtandó tanácsadáshoz, de ehhez kevés tagkönyvtár létesített csatolást. A könyvtárak fele népszerűsítette viszont az EBSCO NoveList hasonló célú adatbázisát.

(Hegyközi Ilona)

## 01/171

DUCKETT, Bob: Reference and information services = Libr.Rev. 49.vol. 2000. 8.no. 454-460.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

### Referenz és tájékoztató munka

*Közművelődési könyvtár; Referenz; Tájékoztató munka*

Napjainkban, a technológiák és társadalmi szokások gyorsan változó világában sokféleképpen lehet szemlélni a referenz munka mibenlétét. A jelen cikk a korszerű referenz munka meghatározásának problémájára összpontosít, és azt vizsgálja, hogy az hogyan kapcsolódik a hagyományos referenzhez, és hogyan alkalmazkodik az internethez. Röviden érinti az együttműködés és a kormányzati politika kérdéseit is.

(Autoref.)

## 01/172

KERN, Barbara M.: Electronic ready reference resources: an introduction = Internet Ref.Serv.Q. 5.vol. 2000. 1.no. 81-89.p.

### A gyorstájékoztató elektronikus forrásai: bevezetés

*Elektronikus publikáció; Segédkönyvek, kézikönyvek bibliográfiája; Számítógép-hálózat; Tájékoztató eszköz*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Ma már sok nyomtatott referenz forrás az interneten is megtalálható. Ezek a változatok gyakran legalább olyan jók, mint a nyomtatott források, és nagy előnyük, hogy bárhol (könyvtár, otthon, munkahely) elérhetők. A jelen cikk néhány olyan általános, elsődleges referenz forrást sorol fel, amely elérhető az interneten. A szerző nem töreke-

dezt teljességre; célja az olyan típusú források bemutatása, amelyek egyre inkább megtalálhatók az interneten is. A könyvtárosok számára a legnagyobb előny az, hogy nem kell tovább küldeniük a használót, hanem csak a legközelebbi számítógépig kell elvezetniük őket.

(Autoref.)

## 01/173

FAGAN, Jody Condit: Guidelines for creating a self-directed training program for the new reference librarian: a framework and checklist of activities = Ref. Libr. 2000. 71.no. 59-70.p.

### Hogyan készítsünk önképző oktatási programot az új referenz könyvtárosok számára: irányelvek és tennivalók

*Könyvtárosi hivatás; Pályakezdő könyvtáros; Referenz; Továbbképzés*

Bár a kezdő referenz könyvtárosokkal kapcsolatos vizsgálatok azt mutatják, hogy a „Master of Library Science” fokozat (posztgraduális végzettség) nem biztosít feltétlen sikert a referenz pultnál, a legtöbb felsőoktatási könyvtár nem kínál hivatalosan képzési programot. A cikk kezdő referenz könyvtárosok számára nyújt olyan irányelveket, amelyek segítségével saját maguk állíthatják össze képzési programjukat, valamint felsorolja azokat a célkitűzéseket és tevékenységeket, amelyeket a programoknak tartalmazniuk kell. Remélhetőleg a vezetőség próbál megoldást találni a gyakorlati képzés iránti igényekre, támogatja és bátorítja hosszabb távon is az önképzési formákat.

(Autoref.)

**01/174**

ABDOULAYE Kaba – MAJID, Shaheen: Use of the Internet for reference services in Malaysian academic libraries = Online Inf.Rev. 24.vol. 2000. 5.no. 381-388.p. Bibliogr.

**Az internet használata referenz szolgáltatásokhoz malaysiai egyetemi könyvtárakban**

*Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Használati szokások; Számítógép-hálózat; Referenz*

Az internet megjelenése az összes könyvtári munkafolyamatra rányomja bélyegét, különösen a tájékoztatási szolgáltatásokra. A jelen tanulmány azt vizsgálta, milyen hatást gyakorolt az internet a malaysiai egyetemi könyvtárak referenz szolgáltatására. Felmérték, milyen hatással van az internet a referenz könyvtárosokra és szolgáltatásokra, és a résztvevőktől azt is megkérdezték, milyen fontosnak találják az internet szerepét a referenz munkában. Kilenc malaysiai egyetemi könyvtár 40 könyvtárosa vett részt a vizsgálatban. A válaszolók úgy érezték, hogy az internet pozitívan befolyásolta a referenz munkát, növelte hatékonyságát. A többség azonban nem értett egyet azzal, hogy az internetnek teljesen át kellene vennie a hagyományos referenz eszközök szerepét. Abban is egyetértettek, hogy a hatékony szolgáltatásokhoz nem kevés számítógép- és internethasználati gyakorlat szükséges.

(Autoref.)

**01/175**

LOVKOVA, T.V.: Bibliotečnaâ konfliktologija kak ucebnaâ disciplina = Naučn.Teh.Bibl. 2000. 11.no. 10-16.p. Bibliogr. 25 tétel.

**Könyvtári konfliktológia mint tantárgy**

SUKIASÂN, E.R.: Bibliotečnaâ konfliktologija. Za i protiv = Naučn.Teh.Bibl. 2000. 11.no. 17-24.p.

**Könyvtári konfliktológia. Pro és kontra***Kommunikáció -használókkal; Munkahelyi légkör*

T. B. Lovkova a szentpétervári könyvtáros főiskolán speciálkollégiumként adja elő a könyvtári konfliktológiát, és azt szeretné, ha kötelező tantárgy lenne belőle. Tartalmát az alábbiak szerint vázolja:

Az újabban keletkezett könyvtártudományi diszciplínák, pl. az olvasáslélektan és -szociológia, a könyv- és könyvtárszociológia, a könyvtári menedzsment, az információmarketing stb. határterületek. Szaktudományunk és a konfliktológia határterületén kezd – napjaink sajnálatos jelenségeinek hatására – megszerveződni a könyvtári konfliktológia.

Hogy a könyvtáros hivatás sem mentes a konfliktusoktól, egy Ural környéki vizsgálat is tanúsítja, amely szerint a könyvtárosok 80, az olvasók 40%-a vallotta: a könyvtár konfliktusokkal terhes terület. A konfliktusok 60%-a az olvasók kulturálatlan magatartása, 20%-a olvasói jellemhibák, további 20% pedig a könyvtárosok nem megfelelő „hangütese” miatt keletkezik.

A könyvtári konfliktológián belül három átfogó blokkot különböztet meg a szerző, úm. a konfliktológia történetét, elméletét, valamint a konfliktusmegoldás ismereteit.

A konfliktológia kezdetei a görög filozófusokhoz köthetnek, majd a nagy középkori gondolkodók is fontos megállapításokkal gazdagították tartalmát. Végül a klasszikus német filozófia végezte el rendszerezését.

E tan központi kategóriája a konfliktus, amelynek se szeri, se száma meghatározása van forgalomban. A könyvtári konfliktológiában a konfliktushelyzeteknek három előfordulási formája van, azaz könyvtáros-könyvtáros (vezető), könyvtáros-olvasó és olvasó-olvasó relációjában jönnek létre. A konfliktusok kezelésére, illetve feloldására a versenyztetés, az alkalmazkodás, a kompromisszum, a kitérés és az együttműködés szolgál. Szentpétervá-

rott a legnépszerűbb „terápiának” a versenyztetés (29%) bizonyult, majd a kompromisszum (27%), a kitérés (17%), az együttműködés (15%) és az alkalmazkodás (12%) következett.

Referátumunk második szerzője, È.R. Sukiasân ugyan elismeri, hogy a könyvtár konfliktusokkal bővelkedő terep, s azt is fontosnak tartja, hogy a konfliktusok „ne söpörtessenek a szőnyeg alá”. Ám ezt követően így nyilatkozik: „... gondolják csak meg, hogy kell-e minden létező diszciplínát könyvtári diszciplínává avatni. Mondjuk például, minek is tagadnánk, nálunk igencsak divatban van a lopás. Ez azonban nem ok arra, hogy a tantervbe könyvtári kriminalisztikát iktassunk. Ha így folytatnánk, nem esik nehezünkre elképzelni, hamarosan könyvtári kriminalisztikai bonctanról is beszélhetnénk.” E felettébb maró megállapítás után következik Sukiasân javaslata. Szerinte egy átfogó pszichológiai kollégium tartására van szükség, amelynek keretében a holnap könyvtárosai megismerkedhetnek (többek között) a könyvtári konfliktusok mi-  
benlétével és kezelésével is.

(Futala Tibor)

Lásd még 196, 210

## **Könyvtárközi kölcsonzés, dokumentum- szolgáltatás**

**01/176**

MORRIS, Anne: E-commerce, document delivery and academia = VINE. 120.no. 18-27.p. Bibliogr.

## **Elektronikus kereskedelem, dokumentumszolgáltatás és az egyetemi körök**

*Dokumentumszolgáltatás; Hatékonyság; Kutatás információellátása; Számítógép-hálózat*

Az e-kereskedelem növekvő szerepe a dokumentumszolgáltatás területén is a kínálat növekedését hozta magával. A számos szolgáltató egy része bizonyos szakterület(ek)re koncentrál, mások széles körben fedik le a különböző szakterületeket.

Ugyanazt a dokumentumot különböző szolgáltatótól eltérő áron kaphatjuk meg. A teljes szöveget nyújtó kiadók eltérő előfizetési díjat kérhetnek a papír alapú előfizetések függvényében. A kizárólag elektronikus publikációk esetében egyaránt találunk előfizetést és eseti díjfizetést, vagy ezek keverékét. Az eseti díjfizetés is különböző lehet. Bizonyos szolgáltatók dokumentumonkénti standard díjat kérnek, amihez eltérő szerzői jogdíj társul. Mások oldalankénti díjszabást alkalmaznak.

A kiválasztás fontos szempontja lehet, hogy mekkora a szolgáltatás várható kihasználtsága, hiszen az előfizetés csak nagy kihasználtság esetében gazdaságos. Ha a könyvtár saját gyűjteménye jelentős, az eseti díjfizetés kedvezőbb lehet. A decentralizált költségvetésű intézményekben nehézséget jelenthet az előfizetés pénzügyi kezelése. Szempont lehet, hogy vannak-e az adott szolgáltatásnak költségfigyelő és a használatot korlátozó eszközei. Esetleg helyi költségfigyelő rendszer is beállítható.

A licencek egy része lehetővé teszi, hogy bizonyos feltételek mellett az elektronikus dokumentumokat letöltse és tárolja a könyvtár. Mások kizárják ezt és csak a kérés teljesítéséig engedik a dokumentum tárolását a könyvtárban. Egyes kiadók megengedik, hogy elektronikusan továbbítsuk a dokumentumokat a felhasználóknak, mások csak a kinyomtatott dokumentum továbbításához járulnak hozzá.

Szerzői jogdíjakat egyes szolgáltatók „jóhiszemű felhasználás” címén nem számítanak fel, mások kiadónként változó díjat érvényesítenek. Ezek a díjak előfizetés esetén az előfizetési díj részeként rejtve

maradnak. Egyre több felhasználó kívánja, hogy a könyvtár közvetítése nélkül vegye igénybe a szolgáltatásokat.

A szolgáltató kiválasztásában szerepet játszhat az is, hogyha az nem csak folyóiratcikkeket, hanem konferencia-anyagokat, jelentéseket is szállít. A monográfiák a hagyományos szolgáltatóknál jellemzőek. Fontos a szakterületi irányultság és a retrospektivitás. Probléma az archiválás, mivel a hozzáférést a szolgáltatók általában csak az előfizetés idejére biztosítják. Kérdés továbbá, meddig fogják tárolni az adott távoli szerveren a fájlokat.

Sok szolgáltató csak a legfrissebb irodalmat tudja szállítani. Fontos az is, hogy az adott terület dokumentumainak mekkora részét tudja lefedni. A gyorsaság tekintetében az elektronikusan szolgáltató intézmények előnyben vannak a hagyományos csatornákat igénybe vevőkkel szemben. Sok szállító sürgősségi felárat számít fel.

Az elektronikus dokumentumokat a legtöbben kinyomtatják, ezért az erre fordított idővel is számolnunk kell. Alapkövetelmény, hogy a szolgáltató hamar visszaigazolja, hogy megkapta a kérést, és célszerű, ha a teljesítés nyomon követhető. Dokumentumokat igényelhetünk telefonon, faxon, e-mailben és a weben. Az utóbbi különösen a végfelhasználók körében népszerű. Nagy számú dokumentum e-mailben való küldése a postafiókok eldugulásával járhat. Sokan nem szeretik a faxon küldött másolatokat, és legtöbben az eredeti tipográfiájára emlékeztető formákat részesítik előnyben. A szolgáltatónak megbízhatónak, a lehetőség szerint nagy múltúnak kell lennie, és lehetőleg (közel) 24 órán át rendelkezésre állnia. Biztonságos hozzáférést és használati statisztikákat kell nyújtania.

A dokumentumok fogadása megfelelő képernyőket és nyomtatókat igényel, esetenként speciális szoftverre is szükség lehet.

Az elektronikus dokumentumoknak nincs szabványos formátuma, de a legkedveltebb formátumok a pdf, a html, a tiff és a RealPage.

A felhasználóknak a legkevesebb oktatással képesnek kell lenniük az adott rendszert használni. Célszerű lehet a helyi könyvtári rendszerbe való integrálása.

(Koltay Tibor)

## 01/177

Docster redux: librarians respond = Libr.J. 125.vol. 2000. 17.no. 38-39.p.

### Újból Docster: Hogyan látják a könyvtárosok?

Daniel Chudnov vitaindító cikkének ismertetését lásd a KF 2000/1. számában, a 64. tételszámon

*Dokumentumsszolgáltatás; Számítógép-hálózat; Szerzői jog; Szoftver*

A lap egy korábbi számában megjelent „Docster” fantázianevű ötletre reagált néhány olvasó. Véleményük szerint az ötlet ragyogó, de működésképtelen. Mindenesetre kiváló példája annak, hogy létezik a könyvtáros szakmában kreatív gondolkodás, márpedig arra a jelenlegi, a gyors átalakulásokkal jellemezhető körülmények között igen nagy szükség van. Ugyanakkor rámutatnak arra, hogy míg az ötletadó Napster (és az ahhoz hasonló Gnutella) esetében kevés dokumentum gyakori igényléséről van szó, addig pl. éppen az orvosi szakirodalom területén (a Docster-ötlet egy orvosi könyvtárostól származik) a dokumentumok 76%-át csak egyszer kérték, és kevesebb mint egy százalékát igényelték tíznél több esetben. Egy friss felmérés szerint többen kérnek, mint adnak, a Gnutella használóinak 1%-a „szolgáltatója” a fájlok 40%-át, és az összes átadott fájl 98%-a a felhasználóknak mindössze 25%-ától származik. Ez a fajta altruizmus csak néhány fájl ismétlődő igénye esetén működhet, de nem lehet arra alapozni, hogy bárki is ritkán használt fájlokat őrizgessen a merevlemez értékes memóriájában.

A Napstert, mint „alulról jövő népi kezdeményezést” értékeli, s ezért szimpatikus a Docster vázolta kép is, azaz a hálón szabadon áramló decentralizált információfolyam, azonban amilyen kevéssé rokonszenves a Napsternek a szellemi tulajdonhoz való viszonya, olyan kevéssé látszik megvalósíthatónak a Docster gyakorlati megvalósulása esetén a copyright-problémák megoldása, és azontúl a szerző morális jogainak tiszteletben tartása.

(Mohor Jenő)

## 01/178

KRASIL'NIKOVA, I.: Elektronnye sredstva dostavki = Biblioteka. 2000. 9.no. 41-43.p.

### A dokumentumszolgáltatás elektronikus eszközei

*Dokumentumszolgáltatás; Gépi könyvtárközi kölcsönzés; Számítógép-hálózat*

A könyvtárügyre ható számtalan tényező (pl. a globális informatizáció, a telekommunikáció és információtechnológiák fejlődése, a tudás alapú és nyitott társadalom kialakulása, a költségvetési támogatás csökkenése, a személyzeti elégtelenség stb.) a könyvtári kölcsönzésben is érezteti hatását, de az utolsó két-három évben már érezhető a stabilizálódás és a körülményekhez való alkalmazkodás. Az állománygyarapításra fordítható összegek csökkenése miatt a könyvtári gyűjtemények kezdik elveszteni teljességüket. Másik oldalról: nő a kiadványok száma nyomtatott és elektronikus formában egyaránt, feltűnnek az elektronikus könyvek, folyóiratok, hálózati dokumentumok.

1996-tól kezdve sok orosz könyvtár kapcsolódott az internethez, köztük az akadémiai könyvtárak is. Mint a könyvtári-információs rendszer szerves részei, a könyvtárközi kölcsönzési szolgálatok is egyenrangú résztvevői az innovációs folyamatoknak. Először az internetet csak a könyvtárközi kérések gyors továbbítására használták (e-mail). Két nagy akadémiai könyvtár (a természettudományi és a szibériai műszaki könyvtár – (BEN RAN,

GPNTB SO RAN) elektronikus kéréslapot dolgozott ki, amelyet először saját hálózatukban használtak, majd más akadémiai könyvtári hálózatok is átvették. Az elektronikus úton továbbított kérések mellett megmaradt a hagyományos könyvtárközi kölcsönzési forma is. 1998-tól kezdve a szibériai műszaki könyvtárban az on-line katalógusban kikeresett tételre azonnal, egy gombnyomásra feladható a könyvtárközi kérés. Az 1992-től feldolgozott dokumentumok adatai automatikusan átkerülnek a kéréslapra. Az elektronikus kéréslapot az 1992 előtt megjelent anyagnál is lehet használni, de akkor kézzel kell kitölteni a bibliográfiai adatokat. A könyvtárközi kölcsönzési rendszer használata csak regisztrált felhasználók számára, jelszóval lehetséges. Egyelőre kevés könyvtár él ezzel a lehetőséggel, mivel sok helyen még nincs technikai vagy személyzeti lehetőség az internet használatára.

A könyvtárközi kölcsönzés számára különösen fontos a központi katalógusok léte. Erőfeszítések történnek elektronikus központi katalógusok létrehozására, de ma még csak egy igazán számottevő létezik, a moszkvai országos műszaki könyvtár által kiépített, műszaki irodalmat tartalmazó orosz központi katalógus. Ez a könyvtár szerverén, illetve CD-ROM-on működik.

A dokumentumról szóló információ kikutatása csak az érem egyik oldala. A másik: a dokumentum gyors eljuttatása a kérő könyvtárba. Az INION és a szibériai műszaki könyvtár kidolgozta az elektronikus másolatok elkészítésének és hálózati továbbításának útját. A módszert a GPNTB SO RAN 1999 óta alkalmazza: állományából elektronikus úton tesz hozzáférhetővé cikkmásolatokat, illetve a 10 oldalt meg nem haladó könyvrészeket másolatait. A szolgáltatást könyvtárak, szervezetek és magánszemélyek is igénybe vehetik. Egyetlen feltétel, hogy a megrendelő képes legyen .tiff vagy .pdf formátumban a könyvtár szerveréről letölteni a dokumentumokat. Rövidebb dokumentumokat e-mailben is megkaphat.

A GPNTB SO és az INION kétéves tapasztalatai alapján az elektronikus dokumentumtovábbítás a következő folyamatokból áll: 1. a kérések fogadása és feldolgozása; 2. a kért dokumentumok kikeresése; 3. az elektronikus másolat elkészítése; 4. a másolat, illetve az esetleges elutasítás eljuttatása a megrendelőnek; 5. statisztika vezetése; 6. elszámolás a megrendelővel és a szolgáltatást végzőkkel.

A szükséges minimális hardver és szoftver: két Pentium számítógép, egy szkennel, egy lézerprinter, szkennelő, tömörítő, továbbító, karakterfelismerő szoftverek. A szükséges feltételek: elektronikus katalógusok, lehetőség távoli információkérésre, on-line katalógussal vagy adatbázissal összekötött automatikus könyvtárközi rendelési rendszer, a kérések automatikus feldolgozása. Fontos az információszolgáltatás operativitása, a másolatok minősége, a nagyméretű állományok továbbítása. Megoldandó a térítés kérdése, a szellemi tulajdon és a szerzői jogok védelme.

Az elektronikus könyvtárközi kölcsönzés kulcskérdése a központi katalógus léte, amelyhez a könyvtárak összefogása szükséges. A minisztériumi tervekben szerepel az orosz közös katalógizálási központ keretében az elektronikus, on-line központi katalógusok létrehozása. A leírást az a könyvtár viszi be az adatbázisba, amely elsőként feldolgozza a dokumentumot, a többi átveheti a kész rekordot katalógusa számára. E tervek megvalósítására már rendelkezésre áll a GPNTB tízéves tapasztalata a műszaki irodalom orosz közös katalógusának építésében.

A gyarapítási keretek általános csökkenése visszavetette az állománygyarapítást, ezért a könyvtárak együttműködésére van szükség az információforrások beszerzésében, megőrzésében és hozzáférhetővé tételében. A hozzáférés biztosításának egyik eszköze a modernizált könyvtárközi kölcsönzés, illetve az elektronikus dokumentumszolgáltatás.

(Rácz Ágnes)

Lásd még 199

## Dokumentációs eljárások és termékeik

**01/179**

CHRISFIELD, Ted – COSGROVE, Richard – STINSON, John: Building scholarly online multimedia collections and services = El.Libr. 18.vol. 2000. 5.no. 328-335.p. Bibliogr.

**On-line multimédia-gyűjtemények és szolgáltatások kifejlesztése a tudományos kutatás számára egy ausztrál egyetemen**

*Adatbázis; Egyetemi könyvtár; Fejlesztési terv; Multimédia*

A cikk ismerteti, hogyan fejlesztettek ki kutatási célú multimédia adatbázisokat egy ausztrál egyetemen. A könyvtár mint adatbázis-fejlesztő szakmai konzultáció céljából folyamatosan együttműködött az illető területek kutatóival és oktatóival. A cikk részletesen ismerteti három projektet: régészeti kép-adatbázis, tizennegyedik századi zenei adatbázis, on-line AV adatbázis. A szükséges technológiákat mindhárom alkalmazáshoz a könyvtár biztosította. Mindhárom a világháló új multimédia-lehetőségeire épít. Az eredmények azt bizonyítják, hogy ezzel a módszerrel egy olyan modell fejleszthető ki, amellyel minőségi internetforrásokat lehet szolgáltatni a kutatás és oktatás számára.

(Autoref.)

**01/180**

STEFANČZYK, Elżbieta: Bibliografie regionalne a bibliografia narodowa = Biul.Inf.BN. 2000. 1/2.no. 33-34.p.

**A regionális bibliográfiák és a nemzeti bibliográfia**

*Bibliográfia -regionális; Nemzeti bibliográfia*

A regionális bibliográfiák az ország bibliográfiai rendszerének lényeges elemei. Akárcsak a nemzeti

bibliográfia, az e műfajba tartozó művek is dokumentációs funkciót töltenek be, s egyszersmind a kutatómunka és a patriotizmusra való nevelés szolgálatában állnak.

Lengyelországban a nemzeti bibliográfia és a regionális bibliográfiák közötti együttműködést és munkamegosztást a Nemzeti Könyvtár Bibliográfiai Intézete orientálja, ösztönzi és állítja új (elektronikus) utakra.

A regionális bibliográfia készítői a nemzeti bibliográfia három sorozatát, a könyvek bibliográfiáját, a folyóirat-repertóriumot és a külföldi polonikák bibliográfiáját alapműként veszik igénybe. Ezen túlmenően: megbizonyosodásként, hogy nem maradt-e ki valamilyen fontos mű az általuk szerkesztett kartertekből-kiadványból.

A nemzeti bibliográfiához képest a helyismereti bibliográfiák bővebbek, ui. az illetékességükbe tartozó gyűjtést kiegészítik a kötelezpéldány-szolgáltatásból kimaradt művekkel, a nemzeti bibliográfia által fel nem dolgozott (efemer) dokumentumokkal, a regionális újságok cikkeivel, a régióban keletkezett nem publikált dokumentumokkal, audiovizuális stb. anyagokkal. Míg a nemzeti bibliográfia – eltekintve a folyóirat-repertórium rövid tartalmi megjegyzéseitől – annotálatlan, addig a regionális bibliográfiák gyakran élnek az annotációk „információdúsítási” lehetőségeivel.

Nagyon fontos volna, hogy a regionális bibliográfiák gyűjtőköre stabil maradjon mind a leírt dokumentumok választékát, mind pedig földrajzi határait illetően. Noha számos regionális bibliográfia küszködik anyagi és személyi nehézségekkel, a referált cikk ügyes érvelésre és kitérésre biztatja az illetékes könyvtárakat és könyvtárosokat. A minimális kívánalom: a regionális bibliográfiák legalább kartertek formájában őrizték meg a folyamatosságot, publikálásukkal pedig várják meg a „jobb időket”.

(Futala Tibor)

Lásd még 187

## Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

01/181

FOURNIER, Marie-Hélène – GAGNON, Stéphanie: Alphabétisation et bibliothèques publiques: trois niveaux d'intervention possibles = Doc.Bibl. 46.vol. 2000. 2.no. 85-93.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

**Analfabetizmus és közkönyvtárak: három lehetséges program a québeci helyzet orvoslására**

*Analfabéták; Fejlesztési terv; Közművelődési könyvtár*

1994-ben egy, a felnőtt lakosság írástudatlanságának mértékét vizsgáló felmérés kimutatta, hogy Québec lakosságának kb. 28%-a írástudatlan, és 54-60% között van azok száma, akik nem érik el a mai társadalmi életben megkívánt minimális írási-olvasási jártasságot („új analfabéták”). A szakirodalom vizsgálata azt mutatja, hogy Ontario állam vagy az Egyesült Államok közkönyvtáraihoz képest Québec-ben sokkal kevesebb kezdeményezés történik a helyzet orvoslására. Ezért a szerzők három programot ismertetnek, amelyek különböző szintű megoldásokat javasolnak az analfabéták, az új analfabéták és az analfabetizmussal foglalkozó szervezetek számára nyújtandó közkönyvtári szolgáltatások bevezetésére. Az ismertetett javaslatok rugalmasak, az egyes könyvtárak a saját körülményeik szerint változtathatnak rajtuk. Megjegyzendő, hogy a szerzők nem vizsgálták meg a programok megvalósíthatóságát a rendelkezésre álló erőforrások tekintetében.

(Autoref.)

Lásd még 116